

ВПЛИВ СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ НА АДАПТАЦІЮ ДО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ РІЗНИХ КУРСІВ

У статті представлено результати емпіричного дослідження впливу ставлення до навчання на адаптацію студентів різних курсів до закладу вищої освіти. Встановлено більш тісний зв'язок складників ставлення до навчання з показниками адаптації до навчальної групи та навчальної діяльності за групами студентів першого і третього курсів порівняно із другим та четвертим курсами. Серед складників мотиваційного й емоційного компонентів ставлення до навчання визначені специфічні для студентів різних курсів предиктори адаптації до навчальної діяльності та навчальної групи.

Ключові слова: адаптація до закладу вищої освіти, адаптація до навчальної діяльності, адаптація до навчальної групи, ставлення до навчання, мотиваційний компонент ставлення до навчання, емоційний компонент ставлення до навчання, студенти різних курсів.

Постановка проблеми. Незважаючи на численність досліджень адаптації студентів до навчання в закладах вищої освіти, більшість із них присвячені адаптації студентів-першокурсників до освітнього процесу, середовища закладу вищої освіти, соціально-психологічній адаптації. Не багато досліджень, спрямованих на вивчення змін адаптованості студентів до закладу вищої освіти протягом всього періоду навчання, інформованість щодо яких сприяла б більш ефективній підготовці висококваліфікованих кадрів, розробленню програм психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах сучасних дослідників психологічну адаптацію студента до умов навчання в закладі вищої освіти розуміють як процес досягнення студентом психологічного комфорту в умовах освітнього середовища [1, с. 15], як взаємодію особистості студента й освітнього середовища, в якій особистість виступає активним суб'єктом адаптації, відповідальним за успішність вибору стратегій та результатів навчального процесу [2, с. 21–22]. Н. Кулеша у своєму дисертаційному дослідженні в системі чинників психологічної адаптації студентів до закладу вищої освіти виділяє соціальні (матеріальне становище родини, соціальне походження студента, взаємини в родині, нова дидактична ситуація, особистість викладача, спілкування в студентській групі) та індивідуально-психологічні (особливості темпераменту, нервово-психічна напруга, психічне здоров'я, інтелектуальний розвиток, навчальна мотивація, професійний інтерес) чинники [1, с. 15]. Соціально-психологічну адаптацію й адаптацію до навчальної діяльності як компоненти адаптації до умов навчання в закладі вищої освіти виділяє у своєму дослідженні К. Огарьова [2, с. 21–22].

У дослідженні О. Горбунової здійснено аналіз змін адаптації студентів першого – третього курсів до середовища закладу вищої освіти. Визначено зростання тривожності студентів та інтенсивності страху відрахування на другому курсі та їх зниження на третьому курсі, що свідчить про адаптацію емоційної сфери студентів до стресів у навчальній діяльності. Задоволеність навчанням, стосунками з викладачами й адміністрацією закладу вищої освіти, за даними О. Горбунової, має негативну динаміку від першого до третього курсів [3, с. 58–61]. На наш погляд, вивчення адаптації студентів до умов навчання в закладі вищої освіти потребує врахування ставлення студентів до навчання, але питання впливу ставлення до навчання на успішність адаптації студентів до закладу освіти залишається недостатньо вивченим.

Мета статті – визначити вплив ставлення до навчання студентів різних курсів на їхню адаптацію до закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Під час організації емпіричного дослідження ми виходили з розуміння ставлення студентів до навчання як єдності мотиваційного й емоційного компонентів. Мотиваційний компонент утворюють мотиви навчальної діяльності, а емоційний – переживання студентів, викликані задоволеністю або незадоволеністю їхніх потреб у процесі навчання [4, с. 54]. Задоволеність навчанням – це емоційне ставлення студентів до навчальної діяльності й умов її перебігу, що включає ставлення до різних аспектів навчальної діяльності студентів [5, с. 122].

Дослідження проводилося з використанням таких методик: «Адапованість студентів у виші» Т. Дубовицької, А. Крилової; «Шкала академічної мотивації» Т. Гордєєвої, О. Сичова, Є. Осіна; «Тест-опитувальник задоволеності навчальною діяльністю» Л. Міщенко.

Під час статистичного оброблення даних використано кореляційний аналіз (r-критерій Пірсона) і множинний регресійний аналіз. Метою кореляційного аналізу було визначення взаємозв'язків показників адаптації студентів до закладу вищої освіти та складників їхнього ставлення до навчання. Множинний регресійний аналіз (покрокова процедура із включенням) дав змогу виявити серед складників ставлення студентів до навчання предиктори, що впливають на показники адаптації студентів різних курсів до закладу вищої освіти, і визначити ступінь впливовості кожного предиктора. Статистичне оброблення даних здійснювалося за допомогою SPSS 6.0.

У дослідженні брали участь 288 студентів Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди та Національного університету цивільного захисту України, серед яких 74 першокурсники, 72 студентів другого курсу, 72 студентів третього курсу, 70 студентів четвертого курсу.

Під час вивчення структури кореляційних зв'язків показників адаптації студентів різних курсів до навчальної діяльності та складників їхнього ставлення до навчання виявилось, що найбільш тісний зв'язок спостерігається на першому та третьому курсах навчання, а на другому та четвертому курсах виявлені лише поодинокі зв'язки адаптації студентів до навчальної діяльності та складників ставлення до навчання (табл. 1).

За результатами проведеного кореляційного аналізу виявилось, що більш адаптовані до навчальної діяльності першокурсники характеризуються більш високими показниками задоволеності навчальним і виховним процесом, обраною професією, стосунками з одногрупниками та викладачами, власним побутом. У них більшою мірою проявляється цікавість до предмета

пізнання, прагнення пізнати нове, зрозуміти досліджуваний предмет, бажання досягти максимально високих результатів у навчанні, прагнення до розвитку своїх здібностей, свого потенціалу в межах навчальної діяльності. Чим менш адаптовані студенти-першокурсники до навчальної діяльності, тим більшою мірою спонукаються до навчання зумовлюється в них почуттям сорому й обов'язку, виявляється відсутність інтересу до навчальної діяльності й усвідомленості її важливості та сенсу.

Більш адаптовані до навчальної діяльності другокурсники характеризуються більш високими показниками задоволеності стосунками з одногрупниками та власним побутом. У них більшою мірою проявляється прагнення до розвитку своїх здібностей, бажання досягти максимально високих результатів у навчанні, зокрема заради відчуття власної значущості і підвищення самооцінки завдяки досягненням у навчанні.

У групі студентів третього курсу, як і в групі студентів-першокурсників, встановлено позитивні зв'язки між адаптацією до навчальної діяльності та всіма складниками емоційного компонента ставлення до навчання, а також складниками мотиваційного компонента ставлення до навчання, що відповідають внутрішній академічній мотивації, а саме: пізнавальною мотивацією, мотивацією досягнення і саморозвитку. Обернені зв'язки поєднують адаптацію до навчальної діяльності з екстернальною мотивацією й амотивацією. Отже, більш адаптовані до навчальної діяльності третьокурсники характеризуються більш високими показниками задоволеності навчальним і виховним процесом, обраною професією, стосунками з одногрупниками та викладачами, власним побутом, більш вираженим пізнавальним інтересом, прагненням до максимально високих навчальних результатів, до розвитку свого потенціалу в межах

Таблиця 1

Взаємозв'язок показників адаптації студентів різних курсів до навчальної діяльності та складників їхнього ставлення до навчання

Складники ставлення до навчання	Курс			
	1	2	3	4
Пізнавальна мотивація	0,462**		0,640**	0,515**
Мотивація досягнення	0,528**	0,484**	0,601**	
Мотивація саморозвитку	0,477**	0,471**	0,560**	
Мотивація самоповаги		0,686**		
Інтроєктована мотивація	- 0,251*			
Екстернальна мотивація			- 0,643**	
Амотивація	- 0,638**		- 0,512**	
Загальна задоволеність навчальною діяльністю	0,533**		0,633**	
Задоволеність навчальним процесом	0,383**		0,638**	
Задоволеність виховним процесом	0,290*		0,534**	
Задоволеність обраною професією	0,481**		0,250*	0,425**
Задоволеність стосунками з одногрупниками	0,495**	0,271*	0,604**	0,501**
Задоволеність стосунками з викладачами	0,491**		0,298*	
Задоволеність побутом	0,434**	0,239*	0,261*	

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$.

навчальної діяльності. Крім того, чим більш адаптовані студенти третього курсу до навчальної діяльності, тим меншою мірою ця діяльність зумовлена зовнішніми вимогами, бажанням уникнути можливих проблем, тим менше їх характеризує навчальна амотивація.

У групі студентів четвертого курсу визначено лише три статистично значущі зв'язки між адаптацією до навчальної діяльності та складниками ставлення до навчання. Більш адаптовані до навчальної діяльності студенти четвертого курсу відрізняються більш високими показниками пізнавальної мотивації, задоволеності стосунками з одногрупниками й обраною професією.

Розрахунок кореляцій дозволив пересвідчитися в тому, що між показниками адаптації студентів різних курсів до закладу вищої освіти та складниками їхнього ставлення до навчання існує певний взаємозв'язок. Застосування множинного регресійного аналізу дозволило виявити серед складників ставлення до навчання предиктори адаптованості студентів різних курсів до навчальної діяльності, а також ступінь впливовості кожного предиктора.

Предикторами адаптації до навчальної діяльності студентів першого курсу виявились амотивація ($\beta = -0,397$; $t = -4,341$; $p < 0,001$), мотивація досягнення ($\beta = 0,305$; $t = 3,657$; $p < 0,001$), інтроєктована мотивація ($\beta = -0,284$; $t = -3,46$; $p < 0,001$), задоволеність побутом ($\beta = 0,247$; $t = 2,663$; $p < 0,05$). Сукупний вплив вказаних складників на адаптацію до навчальної діяльності студентів першого курсу є статистично значущим ($p \leq 0,01$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної діяльності студентів першого курсу описує 69,3% загальної дисперсії.

Значення показника адаптації до навчальної діяльності для студентів першого курсу найкращим чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної діяльності = $8,964 + 1,398 \text{ ЗП} - 0,379 \text{ АМ} + 0,302 \text{ МД} - 0,270 \text{ ІМ}$, де ЗП – задоволеність побутом, АМ – амотивація, МД – мотивація досягнення, ІМ – інтроєктована мотивація.

Предикторами адаптації до навчальної діяльності студентів другого курсу виступають мотивація самоповаги ($\beta = 0,546$; $t = 11,03$; $p < 0,001$), задоволеність стосунками з одногрупниками ($\beta = 0,167$; $t = 2,18$; $p < 0,05$). Сукупний вплив зазначених складників на адаптацію до навчальної діяльності студентів другого курсу є статистично значущим ($p \leq 0,001$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної діяльності студентів другого курсу описує 80,1% загальної дисперсії.

Значення показника адаптації до навчальної діяльності для студентів другого курсу найкращим

чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної діяльності = $-4,183 + 0,968 \text{ ЗСО} + 0,834 \text{ МСП}$, де ЗСО – задоволеність стосунками з одногрупниками, МСП – мотивація самоповаги.

Предикторами адаптації до навчальної діяльності студентів третього курсу є екстернальна мотивація ($\beta = -0,592$; $t = -4,871$; $p < 0,001$), пізнавальна мотивація ($\beta = 0,431$; $t = 3,552$; $p < 0,01$). Сукупний вплив вказаних складників на адаптацію до навчальної діяльності студентів третього курсу є статистично значущим ($p \leq 0,001$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної діяльності студентів третього курсу описує 71,6% загальної дисперсії.

Значення показника адаптації до навчальної діяльності для студентів третього курсу найкращим чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної діяльності = $9,858 - 0,489 \text{ ЕМ} + 0,431 \text{ ПМ}$, де ЕМ – екстернальна мотивація, ПМ – пізнавальна мотивація.

Предикторами адаптації до навчальної діяльності студентів четвертого курсу виявились пізнавальна мотивація ($\beta = 0,673$; $t = 7,702$; $p < 0,001$), задоволеність стосунками з одногрупниками ($\beta = 0,232$; $t = 3,303$; $p < 0,01$), задоволеність обраною професією ($\beta = 0,269$; $t = 2,481$; $p < 0,05$). Сукупний вплив вказаних складників на адаптацію до навчальної діяльності студентів четвертого курсу є статистично значущим ($p \leq 0,001$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної діяльності студентів четвертого курсу описує 97,4% загальної дисперсії.

Значення показника адаптації до навчальної діяльності для студентів четвертого курсу найкращим чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної діяльності = $-7,031 + 1,648 \text{ ЗСО} + 1,409 \text{ ЗОП} + 0,632 \text{ ПМ}$, де ЗСО – задоволеність стосунками з одногрупниками, ЗОП – задоволеність обраною професією, ПМ – пізнавальна мотивація.

Отримані за результатами кореляційного аналізу зв'язки показників складників мотиваційного й емоційного компонентів ставлення до навчання студентів першого курсу та їхньої адаптації до навчальної групи вказують на те, що більш адаптовані студенти характеризуються більш вираженим інтересом до процесу пізнання, прагненням здобувати нові знання, досягати максимально високих результатів у навчальній діяльності, прагненням до поваги й визнання з боку значущих інших, а також самоповаги завдяки досягненням у навчанні. Більш високі показники адаптованості до навчальної групи в першокурсників сполучаються з більш вираженою задоволеністю навчаль-

ною діяльністю, навчальним і виховним процесом, обраною професією, стосунками з одногрупниками і викладачами, побутом. Зниження адаптації до навчальної групи в студентів першого курсу супроводжується зниженням інтересу до навчальної діяльності, зростанням відчуття її безглуздості та непотрібності (табл. 2).

У студентів другого курсу адаптованість до навчальної групи напряму пов'язана із задоволеністю стосунками з викладачами й одногрупниками, а в студентів четвертого курсу – із задоволеністю обраною професією та стосунками з одногрупниками.

Більш адаптовані до навчальної групи студенти третього курсу характеризуються більшою задоволеністю навчальною діяльністю, навчальним і виховним процесом, стосунками з одногрупниками і викладачами, побутом. Зниження адаптації до навчальної групи в студентів супроводжується загостренням відчуття безглуздості та непотрібності навчання, зростанням фрустрованості автономії, мотивованості навчальної діяльності, прагненням уникнути проблем (табл. 2).

За результатами множинного регресійного аналізу визначені такі предиктори адаптації до навчальної групи студентів першого курсу: задоволеність стосунками з одногрупниками ($\beta = 0,565$; $t = 6,475$; $p < 0,001$), амотивація ($\beta = -0,337$; $t = -4,406$; $p < 0,001$), мотивація самоповаги ($\beta = -0,169$; $t = -2,587$; $p < 0,01$), задоволеність побутом ($\beta = 0,164$; $t = 2,344$; $p < 0,05$). Сукупний вплив вказаних складників на адаптацію до навчальної діяльності студентів першого курсу є статистично значущим ($p \leq 0,01$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної діяльності студентів першого курсу описує 76,5% загальної дисперсії.

Значення показника адаптації до навчальної діяльності для студентів першого курсу найкра-

щим чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної групи = $5,557 + 2,885 \text{ ЗСО} + 0,903 \text{ ЗП} - 0,304 \text{ АМ} - 0,173 \text{ МСП}$, де ЗСО – задоволеність стосунками з одногрупниками, ЗП – задоволеність побутом, АМ – амотивація, МСП – мотивація самоповаги.

Предикторами адаптації до навчальної групи студентів другого курсу є задоволеність стосунками з одногрупниками ($\beta = 0,777$; $t = 7,236$; $p < 0,001$), задоволеність стосунками з викладачами ($\beta = -0,345$; $t = -3,215$; $p < 0,01$). Сукупний вплив вказаних складників на адаптацію до навчальної діяльності студентів другого курсу є статистично значущим ($p \leq 0,001$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної діяльності студентів другого курсу описує 62,2% загальної дисперсії.

Значення показника адаптації до навчальної групи для студентів другого курсу найкращим чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної групи = $6,445 + 4,182 \text{ ЗСО} - 2,206 \text{ ЗСВ}$, де ЗСО – задоволеність стосунками з одногрупниками, ЗСВ – задоволеність стосунками з викладачами.

Предикторами адаптації до навчальної групи студентів третього курсу є задоволеність виховним процесом ($\beta = 0,850$; $t = 7,360$; $p < 0,001$), задоволеність стосунками з одногрупниками ($\beta = 0,499$; $t = 5,064$; $p < 0,001$), задоволеність стосунками з викладачами ($\beta = -0,415$; $t = -3,541$; $p < 0,01$). Сукупний вплив вказаних складників на адаптацію до навчальної групи студентів третього курсу є статистично значущим ($p \leq 0,001$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної групи студентів третього курсу описує 85,4% загальної дисперсії.

Таблиця 2

Взаємозв'язок показників адаптації студентів до навчальної групи та складників їхнього ставлення до навчання

Складники ставлення до навчання	Курс			
	1	2	3	4
Пізнавальна мотивація	0,384**			
Мотивація досягнення	0,280*			
Мотивація саморозвитку				
Мотивація самоповаги	0,488**			
Інтроєктована мотивація				
Екстернальна мотивація			- 0,594**	
Амотивація	- 0,745**		- 0,567**	
Загальна задоволеність навчальною діяльністю	0,626**		0,204*	
Задоволеність навчальним процесом	0,420**		0,201*	
Задоволеність виховним процесом	0,409**		0,830**	
Задоволеність обраною професією	0,522**			0,348**
Задоволеність стосунками з одногрупниками	0,821**	0,612**	0,733**	0,547**
Задоволеність стосунками з викладачами	0,583**	0,514**	0,279*	
Задоволеність побутом	0,593**		0,764**	

Примітка: * – $p < 0,05$, ** – $p < 0,01$.

Значення показника адаптації до навчальної групи для студентів третього курсу найкращим чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної групи = $-2,243 + 4,912 \text{ ЗВП} - 3,056 \text{ ЗСВ} + 2,847 \text{ ЗСО}$, де ЗВП – задоволеність виховним процесом, ЗСВ – задоволеність стосунками з викладачами, ЗСО – задоволеність стосунками з одногрупниками.

Предиктором адаптації до навчальної групи студентів четвертого курсу виявилась задоволеність стосунками з одногрупниками ($\beta = 0,947$; $t = 10,226$; $p < 0,001$), вплив якої є статистично значущим ($p \leq 0,001$). Отримана регресійна модель адаптації до навчальної групи студентів четвертого курсу описує 88,8% загальної дисперсії.

Значення показника адаптації до навчальної групи для студентів четвертого курсу найкращим чином можна спрогнозувати за допомогою такого рівняння регресії:

Адаптація до навчальної діяльності = $-2,066 + 4,611 \text{ ЗСО}$, де ЗСО – задоволеність стосунками з одногрупниками.

Висновки. Показники адаптації до навчальної групи та навчальної діяльності більш тісно пов'язані зі складниками ставлення студентів до навчання на першому та третьому курсах навчання порівняно із другим та четвертим курсами.

Предикторами адаптації до навчальної діяльності виявились: для студентів першого курсу – амотивація, мотивація досягнення, інтроєктована мотивація, задоволеність побутом; для студентів другого курсу – мотивація самоповаги, задоволеність стосунками з одногрупниками; для студентів третього курсу – екстернальна мотивація, пізнавальна мотивація; для студентів четвертого курсу – пізнавальна мотивація, задоволеність сто-

сунками з одногрупниками, задоволеність обраною професією.

Предикторами адаптації до навчальної групи виявились: для студентів першого курсу – задоволеність стосунками з одногрупниками, амотивація, мотивація самоповаги, задоволеність побутом; для студентів другого курсу – задоволеність стосунками з одногрупниками і викладачами; для студентів третього курсу – задоволеність виховним процесом, стосунками з одногрупниками і викладачами; для студентів четвертого курсу – задоволеність стосунками з одногрупниками.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у вивченні більш широкого спектра ставлень студентів, що можуть впливати на їхню адаптованість до закладу вищої освіти.

Література:

1. Кулеша Н. Психологічна адаптація студентів із дистантних сімей до умов навчання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Острог, 2018. 20 с.
2. Огарева Е. Адаптація студентів до умов навчання в вузі в зв'язі з їх ціннісними орієнтаціями : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13. Санкт-Петербург, 2010. 24 с.
3. Горбунова Е. Адаптація студентів 1–3 курсів бакалавриата / спеціалітета к университетской жизни. *Universitas : журнал о жизни университетов*. 2013. № 1. С. 48–64.
4. Капустина Т., Гончарова Е. Отношение студентов к процессу обучения в вузе. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов : Грамота, 2017. № 1. С. 54–56.
5. Мищенко Л. К проблеме диагностики отношения студентов к учебной деятельности. *Вестник практической психологии образования*. 2007. № 3. С. 122–128.

Скрипник Н. Г. Влияние отношения к обучению на адаптацию к высшему учебному заведению студентов разных курсов

В статье представлены результаты эмпирического исследования влияния отношения к обучению на адаптацию студентов разных курсов к высшему учебному заведению. Установлена более тесная связь составляющих отношения к обучению с показателями адаптации к учебной группе и учебной деятельности по группам студентов первого и третьего курсов в сравнении со вторым и четвертым курсами. Среди составляющих мотивационного и эмоционального компонентов отношения к обучению определены специфические для студентов разных курсов предикторы адаптации к учебной деятельности и учебной группе.

Ключевые слова: адаптация к заведению высшего образования, адаптация к учебной деятельности, адаптация к учебной группе, отношение к обучению, мотивационный компонент отношения к обучению, эмоциональный компонент отношения к обучению, студенты разных курсов.

Skrypnik N. H. The influence of attitude to learning on adaptation to the higher education institution of students of different courses

The article presents the empirical findings of the influence of attitude to learning on adaptation of students of different courses to the higher education institution. Closer connection of attitude to learning constituents with parameters of adaptation to a group and learning activity in the 1st and 3rd courses groups of students in comparison with the 2nd and 4th courses has been determined. Among the constituents of motivational and emotional components of attitude to learning, predictors of adaptation to learning activity and group, specific for students of different courses, have been identified.

Key words: adaptation to the higher education institution, adaptation to learning activity, adaptation to learning group, attitude to learning, motivational component of learning attitude, emotional component of attitude to learning, students of different courses.